

יום הזיכרון לשואה ולגבורה התשפ"א

"שמונים שנה לתחילת ההשמדה ההמונית – עד היהודי האחרון"

בעקבות חללי "נצר אחרון"

"לשכוח את המתים יהיה כמעט כמו להרוג אותם שוב" אלי ויזל

יום הזיכרון לשואה ולגבורה יחול השנה ביום חמישי, כ"ז בניסן תשפ"א, 8.4.2021, ויעמוד בסימן שמונים שנה לתחילת ההשמדה ההמונית-עד היהודי האחרון.

לפני שמונים שנה, עם הפלישה הגרמנית לשטחי ברית המועצות במבצע ברברוסה, לאחר הפלישה החלו הגרמנים בהשמדה המונית ושיטתית של יהודים. בשבועות הראשונים לפלישה, נורו בעיקר גברים. אולם, החל מאמצע אוגוסט 1941 התרחב מעגל הרצח וכלל גם נשים וילדים במטרה להגיע "עד היהודי האחרון".

שורדי השואה נוהגים לאמר:
אנחנו הדור שזוכר. בלי הדורות הבאים לא יהיה מי שיזכור...

[קריאה נוספת למורה](#)

מטרת השיעור : שיח ודיון בנוגע להנצחה ומשמעות חללי "נצר אחרון"
קהל יעד: תלמידי כיתות ז'- י'

חלוקת זמנים :

המערך מורכב משלושה חלקים. מומלץ להקדיש 15 דקות לכל חלק.

חלק א – משמעות הנושא

כשישה מיליון יהודים נרצחו בשואה. לכל אחד מהם היה שם,
משפחה, חיים, חלומות ושאיפות אישיות.

השמעת השיר והקרנת המילים

לכל איש יש שם - זלדה

לכל איש יש שם

שנתן לו אלהים

ונתנו לו אביו ואמו

לכל איש יש שם

שנתנו לו קומתו ואפן חיוכו

ונתן לו

האריג

לכל איש יש שם

שנתנו לו ההרים

ונתנו לו כתליו

לכל איש יש שם

שנתנו לו המזלות

ונתנו לו שכניו

לכל איש יש שם

שנתנו לו חטאיו

ונתנה לו כמיהתו

לכל איש יש שם

שנתנו לו שונאיו

ונתנה לו אהבתו

לכל איש יש שם

שנתנו לו חגיו

ונתנה לו מלאכתו

לכל איש יש שם

שנתנו לו תקופות השנה

ונתן לו עורונו

לכל איש יש שם

שנתן לו הים

ונתן לו

מותו

שאלות בעקבות השיר

• האם ישנו מידע אודות שמותיהם של כל קורבנות השואה?

עד היום הצליחו לאתר למעלה מארבעה מיליון שמות של יהודים שנרצחו בשואה. עדיין אין מידע על כל קורבנות השואה. יש משפחות וקהילות שלמות שנרצחו ואין מי שיספר את סיפוריהם וינציח את שמותיהם.

• מה התפקיד שלנו לדורות הבאים בעם היהודי ובחברה הישראלית?

המנחה יאפשר סבבי תשובות ואחר כך יסכם- תפקידנו ללמוד ולזכור. עלינו מוטלת האחריות לזכור את הטרגדיה האנושית ואת קורבנותיה ולהבטיח כי ניסיון להשמדת עם לא יוכל להתרחש שוב. בנוסף, עלינו לפעול להנצחה המבטאת אחריות לקיום הזיכרון.

חלק ב' – הנצחה

- מטרת חלק זה היא להכיר את סיפורם של חללי צה"ל שורדי שואה, שהסיפור האישי שלהם מייצג את סיפורו של העם היהודי.

- **"נצר אחרון"** – המושג "נצר אחרון" בחברה הישראלית מתאר ניצולי שואה שהיו שרידים יחידים למשפחתם הגרעינית (הורים, אחים, אחיות, בנים ובנות) ושחוו על בשרם את אימי השואה בגטאות, במחנות הריכוז וההשמדה, במנוסה ובמסתור ובלחימה לצד אנשי המחתרת או הפרטיזנים בשטחי הכיבוש הנאצי, שעלו לישראל, התגייסו למאבק להקמת המדינה, השתתפו במערכות ישראל ונפלו בהן. בנפילתם נכרת הנצר האחרון של המשפחה, לא נותר שריד למשפחתם.

מדברי אבנר שלו, יו"ר הנהלת יד ושם לשעבר

"כל אדם שהלך לעולמו ראוי להיזכר, לא כל שכן אדם המקריב את כל היקר לו, זה המוסר את נפשו למען תכלית נעלה.

בראייה הזו באים חללי 'נצר אחרון' ומציבים לכולנו אתגר מיוחד.

הרי נסיבות חייהם ייחודיות והירואיות במובהק, קודם בגולת אירופה ואחר כך כאן, בארץ.

אך באין קרובי משפחה, באין מכרים וחברים שיעשו להנצחתם הראויה, רבה הסכנה לאובדן הזיכרון והשכחה, ואלה רק יעצימו את גודל האסון וההחמצה."

חלוקה לקבוצות/חדרים

משימה בקבוצות:

- קראו את המידע על החלל או צפו בסרטון אודותיו (מצורף בנספח / עדות מוסרטת).
- מה למדתם עליו?
- מהן הנקודות המשמעותיות בחייו?
- האם יש מידע נוסף שהייתם רוצים לדעת עליו או על משפחתו?

במליאה:

- כל קבוצה תשתף בסיפור האישי של החלל עליו למדה.

חלק ג -אנדרטת נצר אחרון

האנדרטה הוקמה בהר הרצל בירושלים בשנת 2004 ביוזמת היחידה להנצחת החייל במשרד הביטחון.
האנדרטה ניצבת בסופו של השביל המחבר בין יד ושם והר הרצל.

(קישור לערך על האנדרטה ובו תמונות נוספות)

- שאלות לדיון:
- האם ניתן לומר כי מותם של חללי "נצר אחרון" גרם לכך שהנאצים השיגו את מטרתם "עד היהודי האחרון?"
- אילו רגשות עולים בכם כשאתם קוראים את הכיתוב שעל האנדרטה?
- אם ייצקו עיגול אנדרטה נוסף סמוך לקיים, מה הייתם מציעים לכתוב בו?

סיכום

בטקס חנוכת האנדרטה, אמר שר הביטחון דאז, רא"ל (במיל.) אהוד ברק:

"נותרנו רק אנחנו כולנו, עם ישראל, להיות להם למשפחה אוהבת ומחויבת, לנצור בהוקרה את חירוף נפשם למעננו, ולהנציח לעד את זכרם היקר למען לא ייכרתו שמותיהם וייחוסם מעץ חיי האומה."

ניתן לעודד את התלמידים להיכנס לאתר יזכור ולקרוא, לזכור ולהנציח בכך את חללי "נצר אחרון".
הזיכרון יקיים את האנשים גם אחרי מותם ויהווה תשובה לתוכנית הנאצית "עד היהודי האחרון".

ניתן להשמיע את השיר "לכל איש יש שם" שוב ולבקש מהתלמידים לחשוב על משמעות השיר מהזווית של חללי "נצר אחרון".

נספחים

טוראי יוסף (יוסל) אנגל(בן רחל ויהושע)

חיל רגלים

נפל ביום כ"ד באדר ב' תש"ח (04.04.1948), בן 30 בנופלו

מקום מנוחתו בית העלמין האזרחי גשר

יוסף, בנם של רחל ויהושע, נולד בי"ב שנת 1918 בפולין, בעיר פשמיסלבה חיו 19,400 וניהלו חיים פוליטיים מגוונים וכן הפעילו מוסדות דת, תרבות וסעד.

הוא גדל במשפחה ציונית, מנעוריו היה חבר בתנועת הציונים הסוציאליסטים "דרור".

לאחר כיבוש פולין על ידי גרמניה בתחילת מלחמת העולם השנייה הורע מאד מצב היהודים. הם רוכזו בגטאות, הכשירים שבהם נשלחו למחנות עבודה, ובשנים הבאות נשלחו מרבית יהודי פולין למחנות השמדה. עד תום המלחמה נספו כמעט כל יהודי פשמישל.

יוסף גויס לצבא הפולני עוד בטרם פרצה מלחמת העולם השנייה, ועם כיבוש פולין בספטמבר 1939 חצה את הגבול להונגריה. בהונגריה העמיד פני נוצרי ועבד עבודה מפרכת בכריתת יערות. הודות לפעולת ההסוואה שנקט ולתושייה שגילה, נותר בחיים.

בתום המלחמה ראה לפניו רק דרך אחת והיא - עלייה ארצה. הוא בחר שלא לבקר בעיר מולדתו כדי לא לחזות בחורבן ביתו ומשפחתו. יוסף הצטרף לקיבוץ הכשרה בבודפשט בירת הונגריה. עם זרם מבריחי הגבולות היה מהראשונים שהגיעו לאיטליה, ומשם עשה את דרכו לארץ ישראל באוניית המשא הקטנה "אנצוסירני".

לא רחוק מחופי הארץ נתגלתה האונייה על ידי הבריטים, והמעפילים הובלו למחנה המעצר בעתלית. כעבור כמה חודשים, עם שחרורו ממחנה המעצר, הצטרף יוסף עם קבוצת עולים לקיבוץ גשר השוכן בעמק הירדן. הוא התאמץ לקנות לו ידיעה בשפה העברית ולהתערות בחיי הארץ, בעבודה, בחברה ובהווי הקיבוץ. למרות הקושי בהסתגלות לחיים החדשים, נשאר נאמן לחינוכו החלוצי והיה שותף למפעל ההגשמה.

כשפרצה מלחמת העצמאות צורף לחטיבת "גולני". יוסף הפגין שיקול דעת וגילה אומץ ומסירות בהגנה על קיבוצו. בשל מיקומו האסטרטגי של קיבוץ גשר - סבלו חברי המשק מהתנכלויות ערביי הסביבה כבר מראשית מלחמת העצמאות. במהלך המלחמה התחוללו באזור גשר קרבות קשים והקיבוץ נפגע קשות.

בכ"ד באדר ב' תש"ח (4.4.1948), בצאת יוסף וחבריו לשמירת השדות, ארבה להם כנופיה ערבית שפתחה באש לעברם. יוסף, שמיהר להגיש עזרה לחברו הפצוע, נפל לידי הפורעים ונרצח באכזריות. בן שלושים בנפלו. יוסף הובא למנוחת עולמים בבית העלמין בגשר.

החלל הינו "נצר אחרון".

טוראי עטרה (קריינדיל) אברמסון (בת רבקה ואביגדור)

חיל רגלים

נפלה ביום ד' באייר תש"ח (13.05.1948) - בת 21 בנופלה. מקום מנוחתה בית העלמין הצבאי הר הרצל

עטרה, בתם של רבקה ואביגדור אברמסון, נולדה בפולין, בעיירה ויילון. היא בת למשפחה חסידית מפורסמת וקיבלה חינוך דתי. ויילון נחרבה כליל ביומיים הראשונים לפרוץ מלחמת העולם השנייה (ספטמבר 1939) עקב הפצצות כבדות, ויהודים רבים נמלטו, אחרים נאסרו, והגברים נחטפו לעבודות כפייה במחנות. משפחתה המסועפת של עטרה הושמדה בשואה, אך היא הצליחה להינצל. בתחילה הוגלתה למחנות הסגר בגרמניה, אחר כך הובאה למחנה המוות אושוויץ והתענתה שם בייסורים נוראים, אך שרדה. עם השחרור בשנת 1945 הצטרפה עטרה, שהייתה בעלת רגש דתי, לחוות הכשרה בגרמניה, ושם התארגנו לקראת עלייה לארץ ישראל. בהמשך עברה עם חברי התנועה את הגבול לאיטליה. יחד עם חבריה העפילה ארצה ב-2 באוגוסט 1946 באונייה "כ"ג יורדי הסירה". בהגיעה לאזור קפריסין נתגלתה על ידי הבריטים, ואחר כך הועברו המעפילים למחנות בקפריסין. עטרה וחבריה שהו כחצי שנה במחנה בקפריסין. היא זכתה להגיע לארץ רק בסוף פברואר 1947. לאחר עלייתה לארץ, היא התעקשה להצטרף לכפר עזיון. עד מהרה נקלטה במקום ובחברה, והחלה רוכשת ביטחון בשפה העברית. במלחמת עצמאות, המערכה על גוש עזיון נתפסה כחלק מהמלחמה על ירושלים. לפיכך הוכן הגוש למלחמה בנשק, בביצורים ובלוחמים. כל אנשי הגוש, ועטרה ביניהם, נלחמו. בתקופת המצור על כפר עזיון עברה עטרה אימונים בנשק, סיימה קורסים לעזרה ראשונה והשתתפה בשמירה. היא הפגינה אומץ לב רב, הייתה רצינית ואחראית בעבודה, מעורה במקום, דרוכה לכל קריאה, מטפלת בפצועים במסירות ובעדינות. ב-12 במאי 1948 פתחו חיילי הלגיון הירדני בהתקפה רבת עוצמה על הגוש. המגינים הישראלים הצטוו להפסיק את האש ולהיכנע והתרכזו ליד בניין בית הספר. לפתע פתחו הערבים באש על הנכנעים. חלקם נהרגו, ואחרים הצליחו לברוח אל מרתף בבניין, ממנו ניסו להמשיך להילחם. הערבים, שלא יכלו לחדור לתוך הבניין, השליכו פנימה רימונים רבים ולבסוף פוצצו את הבניין על יושביו. נשות הכפר, ובהן עטרה, שהו בתחנת העזרה הראשונה שבמקלט, שם שימשו כחובשות. עם כל יושבי הבניין נקברה עטרה למוות תחת ההריסות. כ-130 ממגיני כפר עזיון נפלו באותו יום. עטרה הייתה בת עשרים ואחת שנים בנפלה. עטרה הובאה למנוחת עולמים עם יתר חללי גוש עזיון בקבר אחים גדול בהר הרצל בירושלים, בטקס ממלכתי. החלל הינו "נצר אחרון".

טוראי יעקב גולדווסר (בן רבקה ומאיר)

חיל רגלים
נפל ביום י"ג באדר ב' תש"ח (24.03.1948) -בן 23 בנופלו
מקום מנוחתו בית העלמין האזרחי סנהדריה ירושלים
יעקב, בנם של רבקה ומאיר, נולד ב-1925 בפולין, בעיר שטשבין.
בן בכור להוריו, אח לפייגלה. גדל במשפחה ציונית משכילה ונאמנה למסורת ישראל.
תמונות מהארץ ותעודות עצים קישטו את קירות חדר המשרד של אביו וציליל עברי נשמע בו.
יעקב הצטיין בלימודיו.
שטשבין נכבשה על ידי הגרמנים בספטמבר 1939, מיד בתחילת מלחמת העולם השנייה. בחודשים הבאים הוקמו
גטאות ליהודים. עד 1943 נשלחו להשמדה מרבית יהודיה.
כל בני משפחתו של יעקב נשלחו למחנה ריכוז, שם נספו ההורים והאחות. יעקב הופרד מהוריו ובשנות המלחמה
הועבר בין מחנות ועבד כחשמלאי. סבל עינויים ורעב, אף חלה בטיפוס, אך החזיק מעמד. במאי 1945 שיחררו
אותו הרוסים.
מיד לאחר השחרור שב יעקב לשטשבין, וכשנדע לו כי הוריו ואחותו נספו במחנות המרצחים המשיך את מסעו
לפראג, התייצב לפני הקונסול הבריטי, הציג עצמו כאזרח ארצישראלי ודרש "להסיעו הביתה".
בערב ראש השנה תש"ו הגיע לחוף הארץ באוניית מעפילים.
יעקב עבר לגור אצל דודו פנחס גולדווסר בנווה יעקב שמצפון לירושלים.
יעקב החל ללמוד באוניברסיטה העברית, ועד מהרה היה לאחד התלמידים הבולטים במחלקה.
בראשית דצמבר 1947, בפרוץ מלחמת העצמאות, הופסקו הלימודים ויעקב התמסר לשמירה באזור מגוריו. שירת
בהגנה המקומית, בהמשך צורף למחלקה ששלחה ה"הגנה" מירושלים לתגבורת, ועמד על המשמר מול התקפות
הערבים ו"שמירת הסדר" העוינת של הבריטים.
בי"ג באדר ב' תש"ח (24.3.1948) קיבל לאחר בקשות רבות מקום בשיירת האספקה שנשלחה לנווה יעקב
ולעטרות. שתי מכוניות השיירה נעצרו על ידי מוקשים שטמנו ערבים ליד הכפר שועפאט, ובקרב בין הערבים ובין
המגינים נפלו שישה עשר מאנשי השיירה, ביניהם יעקב.
יעקב היה בן עשרים ושלוש בנפלו. הובא למנוחת עולמים בבית הקברות בסנהדריה, ירושלים.
"לא האמנתי כי הגורל יהיה כה אכזרי לנער רך זה", ספד דודו, "אשר מעט הספיק לנוח בחייו הקצרים והגדושים
סבל... הרבה יכול היה הצעיר לתת לארץ אשר אהב..."
החלל הינו "נצר אחרון".

טוראי יוסף (יוסקה) מילנר (בן פרומה ומרדכי)

חיל שריון

נפל ביום כ"ה באייר תש"ח (03.06.1948) -בן 25 בנופלו
מקום מנוחתו בית העלמין הצבאי כפר ורבורג

יוסף, בנם של פרומה ומרדכי, נולד בשנת 1924 בליטא, בעיירה לינקובה.
בן למשפחה ציונית נאורה ושומרת מסורת, שגידלה את בניה באווירה תרבותית ובשאיפה לעלות לארץ ישראל.
ב-1941 יצאו הגרמנים למלחמה גם נגד ברית המועצות, ובחודש יוני כבשו את לינקובה. בעיר חיו אז כאלף יהודים, כולל
פליטים שהגיעו מהסביבה. כמעט כולם נרצחו במהלך החודשים הבאים.
הוריו ושתי אחיותיו של יוסף נרצחו על ידי הנאצים.
הוא נכלא בגטו ונשלח לעבודות כפייה קשות. הוחזק במחנות ובהמשך נשלח עם שאר שרידי מחנות העבודה לגרמניה,
למחנה דכאו.
יוסף עמד בכל תלאות המחנה, והחזיק מעמד בדכאו עד ליום השחרור.
לאחר השחרור נדד יוסף עם זרם הפליטים והגיע לאיטליה. משם, בשנת 1946, העפיל לארץ ישראל.
בפרוץ מלחמת העצמאות התגייס יוסף ל"הגנה".
יוסף נלחם בקרב בלימה נגד כוחות המצרים סמוך לאשדוד, ובקרב זה נהרג.
הוא היה אחד מלמעלה מעשרים לוחמים ישראלים שנהרגו באותו לילה.
יוסף היה בן עשרים וארבע בנפלו. גופות רוב הנופלים נמצאו רק אחרי שחרור האזור, והם הובאו למנוחת עולמים בקבר
אחים בבית העלמין הצבאי בכפר ורבורג.
החלל הינו "נצר אחרון".

טוראי אסתר קויפמן דרייסיגר (בת בלומה ומשה)

חיל רגלים

נפלה ביום ד' באייר תש"ח (12.05.1948) - בת 24 בנופלה
מקום מנוחתה בית העלמין הצבאי הר הצל
אסתר, בתם של בלומה ומשה דרייסיגר, נולדה ב-1923 בעיר מילץ שבפולין. בת למשפחה שומרת דת.

כל בני משפחתה של אסתר, הוריה וכן דודיה המאמצים, נספו בשואה.
רק היא ניצלה לאחר שהועברה ממחנה למחנה, עד שראתה את יום השחרור.
בתום המלחמה, משלא מצאה שריד ממשפחתה, החליטה אסתר להצטרף לקיבוץ הכשרה לקראת עלייתם לארץ ישראל.
לאחר תלאות ומאמצים כבירים, ב-2 באוגוסט 1946 עלתה אסתר עם קבוצתה על אוניית המעפילים "כ"ג יורדי הסירה".
בהגיעה לאזור קפריסין נתגלתה הספינה על ידי הבריטים, ולאחר מאבק אלים הועלו המעפילים לאוניית גירוש והובלו למחנות
המעצר בקפריסין.
בראשית 1947 הגיעה לארץ והצטרפה לכפר עציון, ראשון יישובי גוש עציון. אט אט נקלטה במקום ובחברה.
בכסלו תש"ח, חודשים אחדים לאחר בואה, נישאה אסתר לזלמן קויפמן, תושב כפר עציון.
ביום ד' באייר תש"ח (12.5.1948), פתחו הכוחות הערבים במתקפה כוללת על הכפר וכבשו אותו בסערה. אסתר וחברותיה,
שהיו אחראיות על מתן העזרה הראשונה, שהו במקלט שמתחת למנזר הגרמני בכפר. כוח הלגיון לא הצליח לחדור למקלט,
על כן פוצץ את הבניין על יושביו והם נקברו תחת ההריסות.
למעלה ממאה מגיני הכפר נפלו באותו יום, רבים נרצחו לאחר שנכנעו. בין הנופלים היו גם אסתר ובעלה.
אסתר הייתה בת עשרים וארבע בנפלה.
גופות הנופלים נותרו במקום נפילתם, שטח ירדן, במשך כשנה ויותר. הם הובאו למנוחת עולמים בקבר אחים גדול בהר הרצל
בירושלים בטקס ממלכתי.
החלל הינו "נצר אחרון".

טוראי יצחק פרידמן (בן גיטל וישראל)

חיל רגלים

נפל ביום ח' בניסן תש"ח (17.04.1948) - בן 21 בנופלו
מקום מנוחתו בית העלמין הצבאי נחלת יצחק

יצחק, בן גיטל-דבורה וישראל-יוסף, נולד ביום כ"ב 1927 בפולין, בעיר ולאדא.
חונך באווירה ציונית בבית הוריו, שהשתוקקו כל הימים לעלות לארץ ישראל אך הדבר לא נסתייע בידם.
כל בני משפחתו של יצחק נשלחו על ידי הנאצים למחנה השמדה ונרצחו.
רק הוא הצליח לברוח, ובשנת 1943 הצטרף לפרטיזנים ביערות. מאז השתתף ככל יכולתו בפעולות הפרטיזנים נגד האויב
הנאצי.
בתום המלחמה החליט לנסוע לעיר הולדתו ולראות אולי נשאר בחיים מישהו ממשפחתו, אף כי ידע שלא שרד מהם איש.
בהגיעו לפולין יצא ב"נתיב הבריחה" לאיטליה.
יצחק הגיע לאיטליה והעפיל מנמל בארי. הגיע ארצה ב-1946, וזמן קצר אחר כך התיישב בחיפה, והצטרף למחתרת האצ"ל
(הארגון הצבאי הלאומי). בהמשך סיים קורס מ"כים.
במסגרת המחתרת השתתף בפעולות רבות נגד הבריטים ואחר כך נגד הערבים באזור הצפון, בז למוות ולסכנות ונודע בעוז
רוחו.
באפריל 1948 נודע לאצ"ל כי רכבת בריטית עמוסה בתחמושת עתידה לצאת מחיפה, והארגון נערך לסכל את האפשרות
שהנשק יימסר לערבים. ביום ח' בניסן תש"ח (17.4.1948) יצא כוח אצ"ל לפוצץ את המסילה ולהשתלט על הרכבת. הרכבת
שהגיעה נעצרה, ולוחמי האצ"ל הסתערו עליה. כוח אבטחה בריטי שישב בשני קרונות משוריינים פתח באש כבדה על
הלוחמים, ממנה נהרגו שלושה אנשי אצ"ל וביניהם יצחק.
יצחק היה בן עשרים ואחת בנופלו. הובא למנוחת עולמים בבית העלמין הצבאי נחלת יצחק.
החלל הינו "נצר אחרון".

קריאה נוספת למחנכת

- אתר יזכור

- אתר יד ושם: "עד היהודי האחרון – שמונים שנה לראשית ההשמדה ההמונית"

- אתר יד ושם: נצר אחרון

- מש"צים מחוז ירושלים - פרוייקט הנצחה – "לזכור ולהזכיר" - סירטונים

- מפעלי הנצחה - תוכנית הדרכה לצעדת השביל המחבר (הוראת של"ח)